

K právní úpravě kooperačních a integračních vztahů v našem zemědělství

К вопросу о правовом регулировании кооперационных
и интеграционных отношений в нашей сельском хозяйстве

Zur rechtlichen Regelung der Kooperations-
und Integrationsbeziehungen in unserer Landwirtschaft

BOLESLAV POSPÍŠIL

I. K VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Hlubší národohospodářské analýzy provedené v posledních letech přesvědčivě ukazují, že naše zemědělství nelze již považovat za nějaké na-prosto samostatné a svébytné odvětví s uzavřeným a soběstačným okruhem reprodukce. Ve skutečnosti je nyní spojeno četnými ekonomickými i organizačními vazbami s řadou dalších nezemědělských odvětví, která předcházejí nebo výrobně navazují na zemědělskou prvovýrobu. Proces společenské dělby práce dospěl u nás už do takového vývojového stadia, kdy na výživě lidu se vedle vlastní zemědělské výroby podílejí ve stále širším rozsahu též jiná odvětví národního hospodářství. Více než polovina výrobních prostředků používaných v zemědělském provozu pochází dnes z průmyslu a stavebnictví a zemědělská výroba je odkázána dále i na služby obchodních a jiných nezemědělských organizací.

Snaha po vytvoření zemědělsko-potravinářského komplexu, do něhož by vedle podniků zemědělské prvovýroby spadaly i podniky zpracovávající zemědělskou surovinu, podniky služeb pro zemědělství a obchodní i od-bytové organizace, je určitým výrazem tohoto poznání, které je v souladu s celosvětovým trendem pronikání vědeckotechnického pokroku do základ-ních odvětví materiální výroby (a především do zemědělství, které se tak postupně stává integrující součástí celého národního hospodářství).

Realizaci i další rozvoj naznačených vývojových tendencí našeho země-dělství, zejména pokud mají probíhat v podmínkách tržního hospodářství, není si dost dobře možno představit bez všestranného využívání koope-račních a integračních vztahů ve styku a spolupráci jak mezi samotnými zemědělskými podniky družstevního i státního sektoru, tak i mezi nimi a jejich přirozenými nezemědělskými partnery. K úkolům této socialis-tické integrace musí přitom patřit především mobilizace dosud rozptýle-ných prostředků a sil zemědělských výrobců, zkracování a napřimování

cest při výměně výsledků i předpokladů výroby mezi nimi a podniky z navazujících národohospodářských odvětví, společné a ekonomicky výhodné obstarávání dohodnutých hospodářských i společenských činností, všestranné rozvíjení socialistické podnikavosti v JZD i ve státních zemědělských podnicích a soustavné i promyšlené zavádění velkovýrobních metod, techniky a technologie do zemědělské prvovýroby za účinné pomoci a součinnosti průmyslových i dalších nezemědělských partnerů.

O rozvíjení kooperačních a integračních vztahů v našem zemědělství se v posledních letech hodně mluví i píše. Obou uvedených termínů, i když už pomalu přecházejí do obecného občanského povědomí, se přitom užívá převážně v ekonomickém odborně významovém smyslu, tedy k označení a vystižení určitých ekonomických kategorií. V prvním případě má se obvykle na mysli proces překonávání důsledků rostoucí dělby práce, spočívající v různých organizačně ekonomických opatřeních k zajištění potřebné výměny výrobků a činností ve společnosti. V druhém případě, tj. u *integrace*, třeba po pravdě předeslat, že tento pojem není zatím ani v ekonomickém názvosloví jednotně interpretován. Naši i cizí autoři mu podkládají mnohdy značně odlišný význam.¹⁾ Někdy se takto označuje jakákoliv forma společné činnosti zemědělských podniků, tedy jak jejich smluvní součinnost, tak i naprosté splynutí nebo sloučení. Toto nejširší pojetí však zřejmě nevystihuje správně specifikum integrace, které třeba spatřovat v určitém kvalifikovaném ekonomicko organizačním propojení a koordinaci zemědělských výrobních podniků s podniky a organizacemi jiných odvětví.

Naše legislativně právní terminologie — na rozdíl od zmíněného ekonomického pojmosloví — označuje společenské vztahy vznikající v průběhu kooperace a integrace mezi zemědělskými družstevními i státními podniky a případně i dalšími jejich nezemědělskými partnery za vztahy „spolupráce“, resp. „vzájemné spolupráce“ nebo též za jejich „sdružování“.

Až zhruba do poloviny šedesátých let — tedy až do doby, kdy se u nás ujal termín „integrace“ — byly zmíněné právní termíny „spolupráce“ a „sdružování“ považovány skoro obecně za synonyma s pojmem *kooperace*, a takto také v odborné právnícké publicistice používány.²⁾ Teprve v posledních letech vyšlo najevo, že podle platné právní úpravy družstevní spolupráce a sdružování podniků možno v zemědělství úspěšně rozvíjet i převážnou část v úvahu přicházejících integračních vztahů. Vý-

¹⁾ Srov. např. E. Čakajda aj., *Integrace mezi zemědělstvím a průmyslem*, SZN, Praha 1967, str. 47–67; A. Tauber, *Vertikální kooperace a integrace v zemědělství*, Academia, Praha 1967, str. 16–21; I. Rubík, *Integrace v čs. zemědělství*, SZN, Praha 1968, str. 16–26.

²⁾ Srov. např. J. Spišiak, *K otázkám družstevnej kooperácie a vlastníctva JRD*, Naša veda č. 4/1959, str. 149 a d.; J. Šoltész, *Melioračné družstvá — nová forma medzidružstevnej kooperácie*, Právny obzor č. 8/1959, str. 454–465; L. Košta: *Zmluva v medzidružstevnej spolupráci*, Právny obzor č. 10/1960, str. 607–617; B. Pospíšil, *Vzájemná spolupráce JZD*, Právnik č. 4/1961, str. 309–326.

znamový rozsah právních pojmů „spolupráce“ a „sdružování“ byl proto rozšířen v naznačeném směru.

I když by snad bylo možno pochybovat o vhodnosti takovéhoho společného označování dvou rozdílných okruhů organizačně ekonomických vztahů, rozvíjejících se v lůně našeho zemědělství, přesto jen musíme v souladu s vžitou již právní terminologií počítat s tím, že *pokud právní norma hovoří o vzájemné spolupráci nebo sdružování družstev a jiných zemědělských i nezemědělských podniků, má na mysli jak kooperaci, tak i integraci mezi nimi.*

V našem pojednání, přestože je zaměřeno na právní problematiku otázek spolupráce a sdružování zemědělských podniků, neobejdeme se však zřejmě v zájmu přesnějšího rozlišování bez použití zmíněných ekonomických výrazových prostředků — a budeme tedy mluvit místy o kooperaci a integraci (jak se to koneckonců stává již i v právnícké literatuře běžným).

S ohledem na trvající nejasnosti při používání a interpretaci termínu „integrace“ nebude jistě na škodu, když si nejdříve řekneme, v jakém významovém smyslu bude označení kooperace či integrace užíváno v následujícím textu.

Pod *kooperací* si představujeme organizačně právní stránku procesu, při němž dochází k trvalejšímu nebo opakovanému navazování hospodářské i jiné součinnosti mezi dvěma nebo více partnery z oblasti zemědělské prvovýroby, případně i z dalších odvětví. Spolupráce probíhá vždy na dobrovolném smluvním podkladě, jako důsledek ekonomické výhodnosti či nutnosti a jejím výsledkem je prostá směna činností, společně vyprodukovaný finální výrobek, dohodnutá společná součinnost nebo i jen jednostranná výpomoc. Půjde zejména o případy, kdy:

a) v důsledku společenské dělby práce uvnitř zemědělství dochází k rozčlenění výrobního cyklu mezi několik výrobců (např. odchov a výkrm dobytka v rámci otevřeného obratu stáda), anebo když určité činnosti (jako např. výroba krmiv, příprava a rozmetání hnojiv) jsou vyčleňovány ze zemědělského výrobního procesu a provozovány samostatně; takto vzniklá specializace volá po novém smluvním propojení navazujících činností, prováděných různými podniky;

b) v zájmu lepšího zvládnutí náročnějších úkolů dochází ke spojování finančních, materiálových i jiných prostředků a pracovních sil více zemědělských a příp. i nezemědělských podniků; takto mohou být formou spolupráce více účastníků zajišťovány a provozovány různé druhy zemědělské i nezemědělské činnosti a obstarávány služby potřebné pro rozvoj zemědělské výroby;

c) zemědělské podniky družstevní i státní snaží se vzájemnou nebo případně i jednostrannou výpomocí čelit přechodným nedostatkům v organizaci vlastní výroby a v rozvoji výrobních sil (např. ve vybavení výrobními prostředky, zejména zemědělskými stroji, pracovními silami, materiálem, finančními prostředky apod.).

O *integraci* můžeme naproti tomu podle našeho názoru mluvit jen tehdy,

jestliže v rámci různých forem spolupráce a sdružování prostředků i sil mezi zemědělskými podniky obou sektorů navzájem (tedy po horizontální linii) nebo mezi nimi a podniky průmyslovými, zpracovatelskými, obchodními a podniky služeb pro zemědělství (tedy po linii vertikální) dochází k jednostrannému (obvykle ve směru k zemědělské prvovýrobě) nebo i k vzájemnému ovlivňování výrobního procesu a technologie výroby spolupracujících partnerů. Navazované smluvní vztahy opouštějí tak při integraci oblast prosté směny a kladou si za úkol výrazně ovlivnit další části reprodukčního procesu, především samotné výroby.

Můžeme-li tedy kooperaci v zemědělství považovat za prosté využívání smluvních vztahů rovnoprávnými podnikatelskými subjekty, které takto s využitím právních prostředků navazují a organizačně si zajišťují potřebná nebo ekonomicky nutná spojení, přerušená pokračující dělbou práce a specializací, anebo řeší přechodné nedostatky v úrovni a struktuře svých výrobních sil, představuje naopak integrace vyšší vývojovou etapu smluvních vztahů a organizačního seskupování zemědělských a jiných výrobců na dvou či několika navazujících stupních výroby, při níž dochází k přímému ovlivňování a usměrňování jejich výroby — a v důsledku toho též i k určitému omezování jejich subjektivity.

II. VÝVOJ A SOUČASNÝ STAV PRÁVNÍ ÚPRAVY

V našem zemědělství hospodaří podniky státního i družstevního vlastnictví. Prvenství při navazování a rozvíjení kooperačních a integračních vztahů patří přitom prokazatelně družstevnímu sektoru.

Družstevně skupinová forma vlastnictví v JZD s její důslednou hmotnou zainteresovaností na realizovaném hrubém důchodu nutila totiž družstevní výrobce už i v podmínkách direktivního řízení našeho hospodářství k daleko větší podnikatelské aktivitě a iniciativě, než byla tehdy obvyklá a možná v podnicích státního sektoru. Rovněž tak existující způsob rozdělování družstevních důchodů dovoľoval řadě JZD při dobrém hospodaření vytvářet určité finanční i naturální rezervy a volněji s nimi disponovat mimo rámec vlastního družstva, což u státních zemědělských organizací, napojených bezprostředně na státní rozpočet, možné nebylo.

Byla to tedy především jednotná zemědělská družstva, která s postupným posilováním a upevňováním své ekonomiky hledala již zhruba od poloviny padesátých let možnosti a schůdné cesty pro výrobní i jinou součinnost s dalšími družstvy a jinými zemědělskými podniky i organizacemi, spojovala s nimi své výrobní, materiálové a finanční prostředky i pracovní síly — a na základě výhodných kooperačních svazků snažila se dosáhnout lepších hospodářských výsledků, vyšší produktivity práce, snížení výrobních nákladů a celkového zhospodárnění i zefektivnění zemědělské a na ni navazující doplňkové výroby. Spolupráce družstev a jejich partnerů umožňovala jim zároveň překonávat stávající nedostatky v úrovni a rozvoji výrobních sil a opatřovat si nezbytné výrobky i služby,

jejichž zajištění ze strany jiných odvětví bylo nedostatečné nebo příliš drahé.³⁾

Stejně tak i zkušenost posledních let — v nichž dochází u nás k postupnému obnovování normálních ekonomických a obchodních vztahů mezi zemědělskými podniky, jakož i mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími — ukazuje, že JZD patří opět k neaktivnějším účastníkům při navazování a rozvíjení integračních spojení mezi zemědělskou prvovýrobou a jejími předzásobitelskými i odběratelskými sektory. Jednotná zemědělská družstva jsou tedy i v současné době prvořadě významnými a početně nejčastějšími subjekty všech forem výrobní spolupráce a sdružování podniků v zemědělství, ať už jde o vztahy kooperační či integrační.

Tomuto poznatku odpovídá též zjištění, že i organizačně právní formy spolupráce byly postupně upravovány především v normách zemědělsko-družstevního práva, v nichž i dnes nacházíme poměrně nejucelenější a nejpracovanější systém právní fixace kooperačních a integračních vztahů v zemědělství. Tím zdaleka nemá být ovšem řečeno, že by šlo snad o úpravu dokonalou a zcela vyhovující jak dnešním, tak i budoucím úkolům a požadavkům. Výše zmíněné hodnocení vychází pouze ze srovnání existující zemědělskodružstevněprávní úpravy problematiky spolupráce družstev a ostatních podniků s korespondující úpravou téže materie — vedenou však zejména po linii státního podnikání — v normách hospodářského práva, která je příliš kusá a velice rámcová.

Základ právní úpravy kooperace a integrace v zemědělství, rozvíjené na bázi družstevního sdružování a podnikání, máme již deset let zakotven v ustanoveních části sedmé zákona č. 49/1959 Sb. o jednotných zemědělských družstvech (viz jeho §§ 31 až 38), která nese název „*vzájemná spolupráce družstev*“. K jejímu bližšímu provedení byly postupně vydány ministerstvem zemědělství dvě vyhlášky (vyhláška č. 144/1960 Sb. a nyní platná vyhl. č. 47/1968 Sb.), z nichž ani jedna však nerozvedla v celém rozsahu dotčený okruh společenských vztahů, rámcově naznačených v zákoně. Mimo sféru zákona o JZD je zhruba po stejnou dobu právně fixováno postavení melioračních družstev jako specifických kooperačních útvarů v našem zemědělství.⁴⁾

Zákon o JZD rozeznává nižší a vyšší formy družstevní spolupráce (srov. jeho § 32 a § 33, odst. 1). Odlišující kritérium přitom spatřuje ve skutečnosti, že při tzv. *vyšších formách družstevní spolupráce* vyúsťuje součinnost kooperujících či integrujících partnerů v rozhodnutí o založení nového právního subjektu (společného družstevního podniku nebo melioračního družstva), který teprve organizuje, zajišťuje nebo provádí společně dohodnutou činnost. U tzv. *nižších forem družstevní spolupráce* jde na-

³⁾ V bližším viz B. Pospíšil: Slučování JZD a jejich vzájemná spolupráce, NPL, Praha 1962, str. 100–110.

⁴⁾ Viz § 32a novely č. 12/1959 Sb. k zákonu č. 11/1955 Sb. o vodním hospodářství a Vzorové stanovy melioračních družstev (poř. č. 103/1961 Věstníku MZLVH).

proti tomu o všemožné sdruchy smluvní součinnosti a výpomoci, při nichž není vytvářen samostatný právní subjekt.

Zvolené třídění není právě nejvýstižnější, i když v dosavadním vývoji zatím vcelku vyhovovalo. Nutno však počítat s tím, že s postupným širším rozvíjením kooperačních a zejména integračních vztahů v našem zemědělství i v celém vytvářejícím se agrokomplexu bude čím dále tím méně dostačující. Pod dosavadní označení „nižších forem“ spolupráce museli bychom totiž postupně zahrnovat i mnohé hodně náročné integrační smlouvy a taktéž i složité integrační útvary bez právní subjektivity, čímž bychom ale zároveň dokonale popřeli vhodnost zvoleného označení. Pro budoucno bude tedy zřejmě třeba v souvislosti s novou právní úpravou zmíněných otázek uvažovat též o výstižnější terminologii.

Okruh použitelnosti předpisů o vzájemné spolupráci družstev je širší, než by snad naznačovala ta formální okolnost, že jde o ustanovení zakotvená v zákoně o jednotných zemědělských družstvech, příp. v předpisech na něj navazujících. Ani z označení, že jde o *družstevní formy spolupráce* nelze vyvozovat, že by snad mělo jít o kooperační a integrační vztahy rozvíjené výhradně mezi samotnými JZD. Naopak, do těchto smluvních vztahů spolupráce mohou vedle družstev vstupovat i státní zemědělské a nezemědělské organizace. I když se o této možnosti výslovně mluví jen u tzv. vyšších forem družstevní spolupráce (srov. ust. § 33, odst. 2 zákona o JZD a § 32a zák. o vodním hospodářství), nic nebrání tomu, aby se tak dělo i u forem označovaných dosud za nižší. Podmínkou ovšem je, aby státní organizace se těchto kooperačních či integračních vztahů zúčastňovaly spolu s jednotnými zemědělskými družstvy. Pokud by mělo jít už o spolupráci pouze mezi podniky státního sektoru, nemohla by mít charakter družstevní spolupráce a nemohla by se proto dít ani s využitím norem zemědělskodružstevního práva.

Pro takovéto případy bylo by nutno použít korespondující úpravy hospodářskoprávní, která se formuje teprve v posledních letech v souvislosti s nástupem ekonomické soustavy řízení, kdy jsou i pro podniky státního sektoru v zemědělství a ostatních odvětvích postupně vytvářeny příznivější ekonomické podmínky k navazování a rozvíjení různých forem kooperace a integrace.

Obdobně jako při celkové koncepci základních principů nové soustavy řízení národního hospodářství setkáváme se i zde — při řešení dílčích otázek kooperace a integrace mezi socialistickými (a především státními) organizacemi s tím, že do ostatních odvětví se přenáší řada kategorií a zkušeností prověřených v minulosti v oblasti našeho družstevního zemědělství. Ověří se to pak pochopitelně do značné míry i ve sféře právní regulace příslušného okruhu společenských vztahů. Vidíme to jasně např. na ustanovení § 85 vlád. nař. č. 100/1966 Sb. o plánovitém řízení národního hospodářství, které s účinností od 1. ledna 1967 zakotvilo v našem právním řádu poprvé ucelenější hospodářskoprávní variantu otázek kooperace a integrace mezi socialistickými organizacemi. Svým pojetím —

a nakonec i zvolenou terminologií — připomíná v mnohém úpravu zmíněné problematiky platnou pro oblast zemědělského družstevnictví.

Přes použití odlišného označení od norem zemědělskodružstevního práva — místo o „spolupráci“ družstev mluví se zde o „sdružování“⁵⁾ podniků — jde v podstatě v obou úpravách o shodný cíl: upravit potřebné organizačně právní formy kooperace a integrace mezi socialistickými organizacemi. Rozdílný je ovšem dosah obou zmíněných právních úprav. *Jestliže totiž se zákon o JZD omezuje na úpravu kooperačních a integračních vztahů v zemědělství na bázi družstevního podnikání, je dosah hospodářskoprávní úpravy daleko širší: platí pro všechna odvětví našeho národního hospodářství včetně zemědělství, a i když je v ní hlavní důraz kladen na formy státního podnikání, dohodou účastníků mohou být zvoleny též formy družstevní.*⁶⁾

Podobně jako zákon o JZD, který — jak již bylo řečeno — mluví o nižších a vyšších formách spolupráce — počítá i hospodářskoprávní varianta otázek kooperace a integrace mezi podniky se dvěma odlišnými okruhy jejich sdružování. Právním základem je přitom vždy tzv. *smlouva o sdružení* (ve smyslu ust. § 85 vl. nař. č. 100/1966 Sb.), která buď

a) zaváže spolupracující partnery k tomu, že spojí svoji činnost nebo část majekových prostředků k dosažení určitého účelu, popř. v jiném společném zájmu (srov. ust. § 85, odst. 2 cit. předp.), anebo

b) na jejím základě vznikne dohodou účastníků a za jejich podílové účasti nový právní subjekt, nová socialistická organizace, která pak plní společně dohodnutou činnost (srov. ust. § 85, odst. 6 cit. předp.).

Použitelnost hospodářskoprávní úpravy kooperačních a integračních vztahů v zemědělství přichází v úvahu zejména při sdružování podniků státního sektoru. Výjimečně se tak může dít i v případech spolupráce těchto podniků v součinnosti s JZD, pokud se družstva budou dobrovolně chtít podrobit majetkoprávním důsledkům plynoucím pro ně z této formy součinnosti, které jsou — alespoň podle dosavadních zkušeností — méně příznivé než při družstevních formách spolupráce.⁷⁾

*

Po tomto základním nástinu dvou platných a na zemědělském úseku používaných variant právní úpravy otázek kooperace a integrace mezi

⁵⁾ Samotný termín „sdružování“ se tradičně v našich zemích používá v právních úpravách již skoro sto let právě k označení a vystižení vzájemného spojování a soustřeďování sil i prostředků občanů a organizací na bázi družstevní součinnosti a podnikání. I zde jsme tedy svědky toho, jak hospodářskoprávní úprava přejímá též vžitou družstevněprávní terminologii.

⁶⁾ K tomu viz ust. § 4 a § 15, odst. 4 vyhl. č. 104/1966 Sb. o správě národního majetku, která konkretizuje některé majetkoprávní důsledky sdružování podniků na základě ust. § 85 vl. nař. č. 100/1966 Sb.

⁷⁾ Máme zde na mysli dosud striktní úpravu jednosubjektového státního socialistického vlastnictví a přesně zákonem vymezené pravomoci jednotlivých státních organizací i sdružení podniků při nakládání s tímto majetkem.

socialistickými družstevními i státními organizacemi pokusíme se nyní poněkud blíže vymezit jednotlivé *smluvní typy* a *organizačně právní formy spolupráce* či *sdužování*, které v průběhu dosavadního vývoje právní reglementace dotčených společenských vztahů aspoň částečně již vykrytalizovaly, a to ať už v oblasti zemědělskodružstevněprávní úpravy, anebo v oblasti úpravy hospodářskoprávní. Tím si myslím vytvoříme zároveň příznivější předpoklady pro závěrečné úvahy de lege ferenda.

A. ZEMĚDĚLSKODRUŽSTEVNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA

a) Smlouva o družstevní spolupráci

Nejběžnější způsoby spolupráce mezi JZD v uplynulých zhruba patnácti letech, které normy zemědělskodružstevního práva označují za tzv. nižší formy družstevní spolupráce, probíhaly převážně s využitím obecných smluvních typů občanskoprávních a později hospodářskoprávních, jako jsou koupě a prodej, směna, nájem, půjčka apod. I když tyto právní instrumenty řešily vcelku vyhovujícím způsobem obsah dohodnutých kooperací, nestačily již k organizačnímu jejich zajištění, zejména pokud šlo o případy trvalejší nebo opakované spolupráce mezi týmiž partnery. Proto se objevují snahy po vytvoření určitého nového smluvního typu kooperační smlouvy, která by zachytila a vyjádřila právě tyto specifické rysy kooperačních vztahů, tzn. především jejich organizačně právní charakter.

Po několika pokusech z druhé poloviny padesátých let řešit tuto problematiku cestou interních směrnic resortního ministerstva zemědělství, došlo konečně v roce 1960 k řádnému právnímu zakotvení *smlouvy o družstevní spolupráci* ve vyhlášce č. 144/1960 Sb. o provozování pomocné a přidružené výroby v JZD a o jejich vzájemné spolupráci, která byla prováděcím předpisem k sedmé části zákona o JZD.

Ani tuto právní reglementaci nelze ovšem považovat za plně vyhovující, nehledě už k tomu, že měla jen přechodné trvání.⁸⁾ Vymezení obsahu zmíněné kooperační smlouvy bylo příliš rámcové a kusé. Jako essentialia stanovila cit. vyhláška pro smlouvu o družstevní spolupráci jen následující čtyři náležitosti (viz § 4, odst. 5):

- a) názvy účastníků kooperace,
- b) předmět a rozsah společně dohodnuté činnosti,
- c) způsob a formy účasti partnerů na společné činnosti a jejich výsledcích a
- d) dobu trvání spolupráce.

⁸⁾ Vyhl. č. 144/60 Sb. platila v době od 10. října 1960 do 14. října 1961, kdy byla v souvislosti s tehdejšími tažením proti přidružené výrobě v JZD neuvážené zrušena a v části týkající se spolupráce družstev nebyla již nahrazena žádným novým prováděcím předpisem.

Na vlastní vůli účastníků bylo pak ponecháno, zda smlouva podle potřeby — s přihlédnutím k povaze a rozsahu spolupráce — upraví ještě další skutečnosti.

Písemná forma byla předepsána pouze pro případy, kdy v rámci společně dohodnuté činnosti měly být shromažďovány společné finanční prostředky a pořizovány společné investice; to byl zřejmě velký ústupek družstevní praxi, která mnohdy ke své škodě zanedbávala administrativní stránku při dojednávání kooperačních smluv.

V současné době není zmíněný smluvní typ v našem právním řáde výslovně zakotven, ač v praxi se nadále jeví jeho potřeba. Je to určitý paradox, že rozvíjející a množící se případy běžné smluvní spolupráce mezi JZD nacházejí dnes v našem zákonodárství slabší právní ochranu, než tomu bylo v nedávné minulosti. To samo o sobě mluví pro urychlenou nápravu tohoto nežádoucího stavu a pro novou propracovanější právní fixaci smlouvy o družstevní spolupráci v připravovaném zákoně o zemědělském družstevnictví.

b) Smlouva o sdružení

V rámci spolupráce vytvářejí JZD běžně (někdy i spolu s dalšími organizacemi nedružstevního charakteru) různé organizační útvary bez právní subjektivity, které jsou nejčastěji označovány jako „sdružení“. I když jde o významnou variantu tzv. nižších forem družstevní spolupráce, nebyly dosud v normách zemědělskodružstevního práva nikdy zcela vyhovujícím způsobem fixovány zákonné náležitosti tohoto smluvního typu. Praxe však přesto v nemalé míře různých druhů smluv o sdružení používá.

Z počátku (zhruba v druhé polovině padesátých let) byla zde snaha využívat i k rozvíjení tohoto druhu kooperačních spojení v družstevním sektoru našeho zemědělství smluvního typu *smlouvy o sdružení*, kterou upravoval tehdejší občanský zákoník (viz §§ 489–500 zákona č. 141/1950 Sb.). O této skutečnosti svědčí např. i interní směrnice min. zemědělství pro sdružování JZD formou družstevní spolupráce (poř. č. 105/1959 Věstníku MZ), která při formulaci náležitostí smlouvy o sdružení odkazuje v zásadě na občanský zákoník. Praxe však brzy ukázala nemožnost důsledné aplikace dotyčných občanskoprávních ustanovení na společenské vztahy vznikající mezi JZD a jejich partnery při sdružování svých prostředků a sil naznačených způsobem spolupráce. Pro potřeby zemědělskodružstevní praxe je proto postupně vytvářen zvláštní smluvní typ, který si zachoval sice stejné pojmenování smlouvy o sdružení, ovšem svůj obsah v mnoha směrech přizpůsobil potřebám odvětví, v němž je používán.⁹⁾

O dílčí právní vyjádření těch modifikací původní občanskoprávní smlouvy o sdružení, které bylo třeba provést v zájmu její použitelnosti v oblasti

⁹⁾ V bližším viz B. Pospíšil, Vzájemná spolupráce JZD, Právník č. 4/1961, str. 312 až 317.

zemědělského družstevnictví, se pokusila zmíněná již vyhl. č. 144/60 Sb. Nezmiňuje se přitom ovšem výslovně o tom, že by se snažila sama formulovat smluvní typ smlouvy o sdružení. V ust. § 4, odst. 4 cit. vyhl. se pouze s odvoláním na smlouvu o družstevní spolupráci uvádí, že spolupracující družstva mohou pověřit jednoho z účastníků spolupráce k obstarávání správy společných záležitostí. Tím ovšem už se ale původní — pro všemožné případy družstevní spolupráce koncipovaná smlouva o spolupráci mění ve smlouvu o sdružení, neboť řeší základní otázku sdružení jako útvaru nemajícího povahu právnické osoby, totiž způsob vystupování jeho účastníků navenek (v majetkoprávních, závazkových a jiných vztazích).

Občanskoprávní typ smlouvy o sdružení neřešil tyto otázky přijatelným způsobem pro potřeby sdružení JZD, zejména i pokud šlo o otázku ručení za společně převzaté závazky. Zemědělskodružstevní praxi vyhovovala lépe konstrukce tzv. *vedoucího družstva sdružení*, naznačená již v cit. vyhl. č. 144/60 Sb. a rozvedená přesněji v „Zásadách pro financování a úvěrování JZD a útvarů družstevní spolupráce“, které vydala Státní banka československá (viz částku 93/1959 Ů. 1.). Toto vedoucí družstvo vystupuje tedy za sdružení navenek ve všech jeho právních jednáních, zavazuje se za něj, přijímá platby a provádí průčtování společných nákladů i výnosů na ostatní účastníky sdružení; odděleně vede také potřebnou účetní i jinou evidenci o činnosti sdružení.¹⁰⁾

Zmíněná úprava zůstala ovšem do značné míry torzem, neboť neřešila ještě celou řadu důležitých otázek, kterými se družstva a jejich partneři musí v praxi při zakládání sdružení ve svých smlouvách zabývat. Proto i v tomto směru bude v připravovaném zákoně o zemědělském družstevnictví třeba zjednat konečně jasno.

c) Meliorační družstvo

Meliorační družstvo je organizačně právní kooperační útvar družstevního charakteru, který zahrnujeme mezi tzv. vyšší formy družstevní spolupráce, i když jeho právní úprava je provedena mimo rámec zákona o JZD. Právní základ ke vzniku melioračních družstev byl u nás dán novelou k zákonu o vodním hospodářství (zákon č. 11/1955 Sb. ve znění zákona č. 12/1959 Sb.), která nabyla účinnosti dnem 14. března 1959. V jejím § 32a je meliorační družstvo zakotveno jako samostatná právnická osoba, která vzniká na základě rozhodnutí a podílové účasti JZD a dalších socialistických organizací hospodařících na půdě; účelem melioračního družstva je totiž starat se o odvodňování, zavodňování a jiné zúrodňovací zásahy na pozemcích členů. Družstvo má tedy výrazné svépomocný družstevní charakter.

Otázky vnitřního zřízení melioračního družstva jsou řešeny v jeho stanovách, které si každé družstvo vypracuje podle vzoru vydaného min.

¹⁰⁾ Blíže srov. B. Pospíšil, posl. cit. článek, str. 315--316.

zemědělství. Ve stanovách si meliorační družstvo po uvedení názvů a sídel svých členů upraví zejména následující otázky:

- a) úkoly družstva a předmět jeho činnosti,
- b) vznik členství, práva a povinnosti členů,
- c) strukturu družstevních orgánů (sbor zástupců jako nejvyšší zastupitelský orgán MD a z jeho středu volený kolektivní řídicí orgán — výbor v čele s předsedou a kolektivní kontrolní orgán — revizní komise) a způsob i metody vnitřního řízení,

- d) zásady hospodaření melioračního družstva, zejména jak se členové podílejí na vytváření základního jmění družstva (členskými podíly), na úhradě jeho provozních nákladů (členské příspěvky) a na jeho výsledcích,

- e) způsoby zániku členství a vypořádání s bývalým členem melioračního družstva,

- f) způsoby zániku melioračního družstva a jeho likvidace.

Z uvedeného vyplývá, že meliorační družstvo jako určitý — v našich poměrech už vžitý — zemědělský kooperační útvar je právní formou družstva družstev, respektive přesněji vyjádřeno — *družstva právnických osob*. Dlouhodobě perspektivně trvající potřeba zúrodnování zemědělské půdy, při níž by bylo neekonomické nevyužívat maximálně svépomoci samotných zemědělských výrobců (především JZD a státních statků), mluví rozhodně pro zachování této organizačně právní formy sdružování zemědělských podniků i do budoucna. Při nové právní fixaci bude však vhodné uvažovat o sjednocení dosavadní úpravy melioračních družstev s jinými formami kooperace a integrace v našem zemědělství, rozvíjenými na bázi družstevního sdružování a podnikání.¹¹⁾

d) Společný družstevní podnik

Další vyšší formou družstevní spolupráce je *společný družstevní podnik*, vytvářený na základě dobrovolnosti podílovou účastí JZD a státních zemědělských i nezemědělských organizací k různým hospodářským i jiným účelům v oblasti rozvíjení kooperačních i integračních vztahů v našem zemědělství. Právní základ těchto mezidružstevních organizací nacházíme v ustanoveních §§ 33 až 37 zákona č. 49/1959 Sb. o jednotných zemědělských družstvech. Podrobnější ustanovení o vnitřním zřízení společných družstevních podniků byla přechodně obsažena v několikrát již zmíněné vyhl. č. 144/1960 Sb. (viz její §§ 7 až 24); v současné době jsou tyto otázky řešeny ve vyhl. č. 47/1968 Sb. o společných družstevních podnicích a o provozování přidružené výroby JZD, která nabyla účinnosti dnem 10. dubna 1968.

Srovnáme-li právní konstrukci společného družstevního podniku s melioračním družstvem, vidíme, že zde není podstatnějších rozdílů. Rozdíly jsou v zaměření činnosti; jestliže totiž MD se zabývají zúrodnováním půdy,

¹¹⁾ O melioračních družstvech v blížším viz B. Pospíšil, Meliorační družstva, Socialistická zákonnost č. 2/1960, str. 113—128.

je možný okruh činnosti společných družstevních podniků daleko širší — přes hospodářskovýrobní činnost zemědělského charakteru, provozování pomocné a přidružené výroby, obstarávání různých služeb pro zemědělství, obchodní a odbytové činnosti až po péči o rekreaci zemědělských družstevníků, jejich školení apod. Na rozdíl od svépomocného charakteru melioračních družstev vyniká také v činnosti společných družstevních podniků právě složka podnikatelská — odtud zřejmě i jejich pojmenování. To ovšem nic nemění na právní formě obou těchto integračních útvarů, která je v zásadě formou družstva právnických osob.

Shodné jsou proto vcelku i orgány společného družstevního podniku, i když jsou zatím někdy odlišně pojmenovány. Nejvyšší zastupitelský orgán, v němž má každý člen svého zástupce, se zde nazývá valná hromada a kolektivní řídicí orgán představenstvo. V dalším je zde shoda s orgány melioračního družstva. Poměrně různorodé zaměření činnosti společných družstevních podniků vedlo zřejmě k tomu, že jejich vnitřní poměry upravují nikoliv vlastní stanovy, jak je to u družstevních organizací běžné, ale *smlouva o zřízení podniku*. Její náležitosti upravuje dnes § 2 vyhl. č. 47/1968 Sb. takto: Smlouva musí obsahovat:

- a) názvy všech účastníků,
- b) předmět a rozsah činnosti podniku,
- c) způsob jeho řízení,
- d) ustanovení o výši členských podílů, jejich zúročení a způsobu použití,
- e) práva a povinnosti členů a
- f) ustanovení o hospodaření podniku.

Z toho je patrné, že zakládací, resp. zřizovací smlouva řeší v zásadě stejné otázky jako stanovy melioračního družstva. Podle našeho názoru není zde proto závažnějších překážek, aby při budoucí úpravě došlo ke sjednocení právního postavení melioračních družstev i společných družstevních podniků, neboť — jak již bylo řečeno — jde v podstatě o jeden organizačně právní typ podnikání v zemědělství na bázi družstevního sdružování.¹²⁾

B. HOSPODÁŘSKOPRÁVNÍ ÚPRAVA

a) Smlouva o jiných způsobech spolupráce

K navazování kooperačních a integračních vztahů na bázi státního podnikání a k jejich organizačně právnímu podchycení pootevřel dvěře vlastně už hospodářský zákoník (zákon č. 109/1964 Sb.), když ve svém § 352 dovolil socialistickým organizacím uzavírat vedle přesně vymezených smluv-

¹²⁾ V bližším o společných družstevních podnicích viz B. Pospíšil, Slučování JZD a jejich vzájemná spolupráce, NPL, Praha 1962, str. 130—138; J. Kolesár, K společným družstevním podnikům v poľnohospodárstve, Právny obzor č. 10/1968, str. 891 až 899.

ních typů hospodářských smluv i různé další *smlouvy o jiných způsobech spolupráce*. Šlo ovšem pouze o velmi rámcové ustanovení, které postrádalo konkrétní obsah těchto smluv, čímž rozhodně nijak neusnadňovalo jejich použitelnost. Vědomost o tom, že účastníci si mohou obsah těchto kooperačních smluv volně dohodnout, nesmí se však přitom zřejmě dostat do rozporu s kogentními ustanoveními hospodářského kodexu,⁴³⁾ byla málo aktivním činitelem při využívání těchto smluv na zemědělském úseku, známém svou tradiční konzervativností.

K podpoře navazování a rozvíjení kooperačních vztahů v zemědělství byl proto tento hospodářskoprávní instrument využíván jen ve zcela zanedbatelné míře.

b) Smlouva o sdružení

K výraznější hospodářskoprávní úpravě problematiky sdružování podniků došlo až s účinností od 1. ledna 1967 ve vládním nařízení č. 100/1966 Sb. o plánovitém řízení národního hospodářství. K organizačnímu podchycení a právnímu zajištění případů, kdy je účelné řešit otázky společné více organizací soustředěním určitých činností nebo sdružováním jejich finančních a jiných prostředků měly posloužit zájmové a účelové smlouvy společně označené za *smlouvy o sdružení*, ač už poměrně široce koncipované ustanovení § 85 cit. vl. nař. předpokládalo zřejmě různý obsah i dosah těchto smluv.

Pro vznik smlouvy o sdružení se zásadně předpokládal souhlas všech účastníků, kteří se museli dohodnout na celém obsahu smlouvy. Bylo ovšem přípustné, aby se účastníci mohli po dohodě obrátit na arbitráž se žádostí o závazné stanovení některé sporné části smlouvy (viz. ust. § 85, odst. 5). Zákonné náležitosti smlouvy o sdružení vymezil cit. předpis takto (srov. § 85, odst. 3):

- a) předmět činnosti sdružení,
- b) způsob jejího provádění,
- c) práva a povinnosti zúčastněných organizací,
- d) způsob úhrady nákladů spojených s výkonem dohodnuté činnosti a
- e) stanovení důsledků za porušení smluvených povinností.

Podpůrně byla stanovena přímo v normě odpovědnost účastníků sdružení za jeho závazky, a to tak, že odpovídají poměrně podle výše svých podílů ve sdružení.

I když i toto hospodářskoprávní sdružení bylo obecně zřejmě předpokládáno jako útvar bez vlastní právní subjektivity, ust. § 85, odst. 6 dovolovalo, aby na základě smlouvy o sdružení mohla vzniknout *nová socialistická organizace*. Mělo se tak dít dvěma způsoby:

- a) buď podle zvláštních předpisů, které ovšem vydány nebyly,

⁴³⁾ Srov. K. Svitavský a kol., Komentář k hospodářskému zákoníku, Orbis, Praha 1965, str. 894–895.

b) anebo po dohodě socialistických organizací se souhlasem nadřízených orgánů.

V praxi byl na zemědělském úseku využíván v různých případech druhý způsob, především pokud šlo o zakládání okresních zemědělských sdružení a různých hospodářských zájmových svazů státních zemědělských podniků (např. hospodářských svazů státních statků, svazu STS apod.). Rada otázek u takto nově založených organizací zůstávala ale otevřena, především pokud jde o jejich právní povahu a charakter a majetkoprávní důsledky jejich vzniku i činnosti. Ustanovení § 85 vl. nař. č. 100/66 Sb., které v tomto směru možno považovat za nepřímou novelizaci hospodářského kodexu, nedořešilo totiž důsledně všechny v úvahu přicházející otázky spojené s odlišnou možností vzniku nových právních subjektů, než s jakou počítala obecná norma — tj. zákon č. 109/64 Sb. Ani důsledky majetkoprávní s tím spojené nebyly v potřebné míře promítnuty do vyhlášky o správě národního majetku (viz vyhl. č. 104/66 Sb.), takže i tu vznikaly nové komplikace.¹⁴⁾

Pro podmínky optimálního působení ekonomické soustavy bude proto zřejmě otázky sdružování podniků na hospodářskoprávní bázi nově a důsledněji koncipovat.

III. ÚVAHY DE LEGE FERENDA

1. V současné době jsou připravována dvě závažná legislativní díla, která se významně dotknou i námi sledované tematiky. Je to jednak *zákon o socialistických podnicích*, který se bude týkat především celé sféry dosavadního státního podnikání, jednak *zákon o zemědělském družstevnictví*, zahrnující oblast družstevního podnikání v zemědělství, pokud jde však právě o otázky právních forem kooperace a integrace přesahující svým významem do celého odvětví zemědělství, případně i do tvořícího se agrokomplexu.

V této části chtěli bychom se zabývat některými úvahami de lege ferenda, které by mohly přispět k formulování příslušných ustanovení o spolupráci a sdružování JZD spolu s jinými podniky v uvažovaném zákoně o zemědělském družstevnictví.

Pouze pro ucelenou informaci krátce uvádíme, že zákon o socialistickém podniku předpokládá vzájemné sdružování podniků a jiných právnických osob ke společnému vykonávání, rozvíjení nebo usměrňování podnikatelské činnosti a jiné hospodářské spolupráce, jakož i k zabezpečování jakýchkoliv jiných společných zájmů v zásadě dvěma způsoby: buď je vytvořeno *sdružení podniků* jako jejich určité organizační seskupení bez právní subjektivity, nebo dojde k založení *podnikatelské skupiny*, což je společenství s právní subjektivitou. Navíc je rozvoj kooperačních a integrač-

¹⁴⁾ Kritickému rozboru podrobuje ustanovení § 85 vl. nař. č. 100/66 Sb. o sdružování organizací Fr. Rozsypal ve svém článku „Sdružování socialistických organizací k společnému podnikání“ v Arbitrážní praxi č. 5/1967.

ních spojení umožněn ještě ve formě tzv. *účastnických podniků*, které mohou být zakládány pro výkon kterékoliv podnikatelské činnosti více právníckými osobami společně na základě jejich podílové účasti; účastnický podnik však může založit případně i jediný zakladatel.

2. Nezávisle na této hospodářskoprávní konstrukci organizačních forem spolupráce a sdružování podniků, do nichž pochopitelně se mohou vedle jiných právníckých osob zapojovat i družstva, bude třeba v připravovaném zákoně o zemědělském družstevnictví zachytit *družstevní formy kooperace a integrace*, které právě na zemědělském úseku byly praxí uplynulých let dostatečně prověřeny a ukázaly se jako životaschopné a všestranně přitažlivé jak pro JZD, tak i pro jejich přirozené hospodářské či obchodní partnery z jiných sektorů či odvětví materiální výroby. Určitá pestrost a možná konkurence organizačních právních forem sdružování může hospodářské praxi v zemědělství i na ostatních úsecích jenom prospět.

Zákon o zemědělském družstevnictví měl by se pochopitelně pokusit o ucelenou úpravu všech v úvahu přicházejících právních forem spolupráce a odstranit tak dosavadní jejich roztržičnost a také překlenout existující absenci vhodných právních forem kooperace a integrace v některých směrech, jak o nich byla již výše řeč.

3. S přihlédnutím k dnešní situaci v našem zemědělství by mělo především být řečeno, že jakýchkoliv družstevních forem spolupráce se mohou vedle JZD zúčastňovat i další družstva a družstevní organizace, všechny další druhy podniků a právníckých osob a rovněž tak i občané, především soukromě hospodařící rolníci. Probíhající zrovnoprávnění jejich postavení se socialistickým sektorem vylučuje další zachování dosavadních diskriminačních ustanovení, podle nichž fyzické osoby nemohly být účastny kooperačních a integračních vztahů v zemědělství.

K vlastnímu vymezení pojmu „*družstevní spolupráce*“ bude zřejmě nutné v samotném zákoně zakotvit, že jde o spolupráci rozvíjející se na bázi družstevního vlastnictví, podřízenou zásadám družstevní demokracie a naprosto dobrovolnou; nucené sdružování, které přichází někdy v úvahu u podniků nedružstevního typu, je zde naprosto vyloučené.

Místo dosavadního členění forem spolupráce družstev na nižší a vyšší, které již významově neodpovídá používaným právním instrumentům, doporučoval bych spíše třídění na *smluvní formy spolupráce* a samostatnou odlišnou úpravu organizačně právního útvaru *družstva právníckých osob*.

4. Při smluvních formách spolupráce půjde o dobrovolnou součinnost dvou nebo více družstev, k jejímuž organizačnímu zajištění není třeba vytvářet nový samostatný právní subjekt. Na podkladě smluvních forem spolupráce si JZD a jejich partneři mohou vypomáhat výrobními prostředky, materiálem, zemědělskými a jinými produkty, finančními částkami a pracovními silami, zajišťovat společně dohodnutou pracovní i výrobní součinnost nebo plynulou návaznost své specializované výroby v rámci otevřeného zemědělského podniku, obstarávat potřebné služby a obhajovat i prosazovat své hospodářské i společenské zájmy.

Ve *smlouvě o družstevní spolupráci*, která bude nejjobecnějším smluv-

ním typem pro tyto účely — a jejíž písemná forma by měla snad být vyžadována pouze tehdy, vzniká-li v rámci spolupráce společný majetek, by si účastníci měli dohodnout tyto otázky:

- a) předmět společné nebo navazující činnosti,
- b) rozsah a formy účasti jednotlivých partnerů na spolupráci a jejich výsledcích,
- c) způsob finančního či jiného vyrovnání mezi účastníky,
- d) další práva a povinnosti účastníků,
- e) podmínky pro odstoupení některého účastníka od smlouvy a majetkové důsledky tohoto kroku,
- f) sankce, které stihnou účastníky při nedodržení smlouvy o spolupráci,
- g) doba trvání spolupráce.

5. K organizačně právnímu podchycení a zajištění složitějších případů družstevní spolupráce bude však zřejmě podle zkušeností praxe nutno koncipovat i speciální *smlouvu o sdružení*, na jejímž základě by bylo možno vytvářet různá hospodářská a účelová sdružení jako útvary bez právní subjektivity.

Smlouva o sdružení měla by mít s ohledem na její význam pod sankci neplatnosti písemnou formu a měla by podle našeho názoru obsahovat:

- a) názvy a sídla členů sdružení,
- b) předmět společné činnosti,
- c) práva a povinnosti členů sdružení,
- d) způsob vytváření a fungování společných řídicích a kontrolních orgánů sdružení (vytvářených na družstevních zásadách),
- e) jak se členové podílově účastní na vytváření společného majetku sdružení, jak uhrazují náklady spojené s výkonem dohodnuté činnosti a jak se podílejí na výsledcích společné činnosti (na zisku či ztrátě),
- f) podmínky, za nichž může člen vystoupit ze sdružení a způsob majetkového vypořádání s ním,
- g) způsoby zániku sdružení a
- h) zásady pro rozdělení zůstatkové majetkové podstaty sdružení mezi členy po jeho zániku.

Ve smlouvě o sdružení je ovšem třeba pamatovat případně i na možnost jiné varianty, kdy po dohodě členů sdružení vystupuje za ně v obchodních, majetkoprávních i jiných vztazích navenek jedna pověřená členská organizace (tzv. *vedoucí družstvo sdružení*), která vede rovněž odděleně účetní evidenci sdružení a provádí průčtování vzniklých společných nákladů a výnosů na ostatní členy.

6. Obecně pro všechny smluvní formy spolupráce navrhuji bych upravit otázku *družstevního spoluvlastnictví*, které může vzniknout jako důsledek kooperačních a integračních spojení v těchto případech, pokud si smluvní partneři nedohodnou ve smlouvě o spolupráci či o sdružení něco jiného. Úprava zakotvená dnes v hospodářském kodexu nezdá se mi přitom pro zemědělskodružstevní praxi vyhovující. Snad by bylo možno uvažovat o tom, upravit zde aspoň nejdůležitější specifické rysy družstevního spoluvlastnictví.

O nakládání se společným majetkem vzniklým při spolupráci měli by snad spoluvlastníci rozhodovat podle principů družstevní demokracie, tj. nadpoloviční většinou hlasů všech účastníků. Každý spoluvlastník měl by mít přitom vždy jen jeden hlas, bez ohledu na výši spoluvlastnického podílu. S ohledem na hospodářský účel sdružování touto formou spolupráce měl by mít účastník, který vystoupí ze sdružení nebo jiného smluvního kooperačního útvaru v době jeho trvání právo pouze na finanční vypořádání svého podílu a jeho případného přírůstku. Teprve po ukončení spolupráce by se mohla zbylá majetková podstata rozdělit mezi účastníky in natura podle výše jejich členských podílů nebo podle jiného smluvně dohodnutého klíče.

7. Vhodné by snad bylo v normě pamatovat i na zmocnění pro republiková ministerstva zemědělství a výživy, příp. pro vyšší zájmové svazy zemědělských družstev — pokud budou vytvořeny, aby byly oprávněny vydávat podle potřeby vzory nejčastěji používaných smluv o družstevní spolupráci jako nezávazné návody pro praxi družstev a jejich kooperujících partnerů.

8. Bylo již řečeno, že není zřejmě důvodné zachovávat nadále dva odlišné právní útvary vyšší spolupráce JZD a jiných organizací ve formě melioračních družstev a společných družstevních podniků. Zákon o zemědělském družstevnictví měl by v tomto směru přikročit k sjednocení roztržité právní úpravy zmíněných integračních útvarů a s využitím větší míry právní abstrakce zakotvit jedinou organizačně právní formu *družstva právnických osob*. Toto družstvo družstev by bylo vytvářeno dobrovolným rozhodnutím JZD a jiných právnických osob a na základě jejich podílové účasti jako samostatná právnická osoba s vlastním majetkem, orgány, pracovníky a majetkovou i jinou odpovědností. Sloužilo by k provozování nebo zajišťování společně dohodnuté činnosti výrobního i nevýrobního charakteru, přičemž by v jeho provozu mohli být více nebo méně využiti i pracovníci a členové členských organizací. Výjimečně by členy těchto družstev právnických osob mohly být, za podmínek upravených ve stanovách, i fyzické osoby, zejména jednotlivě hospodařící rolníci.

Aby se vyloučily jakékoliv pochybnosti, které někdy vznikaly z dosavadní neúplné a roztržité právní úpravy vyšších útvarů družstevní spolupráce, bylo by v normě třeba výslovně zakotvit, že majetek družstev právnických osob vytvořený podílovou účastí členů, rozmnožený jejich společnou činností, anebo jinak získaný je v socialistickém společenském družstevním vlastnictví.

Jednoznačně a v duchu družstevních tradic bylo by třeba řešit i otázku vzniku družstva právnických osob. Toto družstvo mělo by vzniknout usnesením ustavující valné hromady delegátů zakládajících členských organizací, na níž by došlo ke zvolení statutárních orgánů družstva a k přijetí jeho vlastních stanov. Právní subjektivitu by družstvo nabývalo ode dne zápisu do podnikového rejstříku. Dosavadní odlišné důsledky zápisu do rejstříku pro zemědělské družstevní organizace (viz ust. § 19 h. z.) není důvodné nadále zachovávat.

Úprava převážné části vnitřních poměrů družstva právnických osob by se soustředila do jeho *stanov*, které by měly zachytit a upravit zejména:

- a) názvy a sídla členských organizací,
- b) název družstva právnických osob (v němž by mohlo být s ohledem na jeho specifické zaměření i tradici uvedeno, že jde např. o meliorační družstvo, hospodářské družstvo, společný družstevní podnik atd.),
- c) předmět činnosti,
- d) podmínky vzniku a zániku členství, práva a povinnosti členů,
- e) strukturu volených řídicích a kontrolních orgánů družstva, způsob jejich vytváření, činnosti a rozsah jejich pravomoci,
- f) ustanovení o výši členských podílů, způsob jejich skládání, úrokování a návratnosti po zániku členství,
- g) jakým způsobem se členové podílejí na činnosti družstva a jeho financování,
- h) jak se členové podílejí na hospodářských výsledcích družstva, jak si rozdělují zisk a jak uhrazují ztrátu,
- ch) způsob majetkového vypořádání s členem při zániku členství,
- i) způsoby zániku družstva právnických osob a ustanovení o tom, podle jakých zásad se rozdělí zůstatková majetková podstata mezi členy.

Přímo v zákoně měly by být ovšem upraveny nejdůležitější stránky vzniku a zániku členství a jeho majetkoprávní důsledky ve vztahu k hospodaření družstva, aby v tomto směru nemohlo docházet k libovůli a nebyla tak snižována právní ochrana a jistota účastníků spolupráce i jejich partnerů (obchodních či výrobních).

V každém případě bude v zákoně třeba řešit otázku odpovědnosti členů za případné ztráty družstva právnických osob. V souladu s domácí družstevní tradicí bude vhodné zvolit podpůrný a omezený způsob ručení dvojnásobkem výše členských podílů, přičemž stanovám možno ponechat na vůli, aby případně zakotvily i přísnější ručení.

Zvolená struktura orgánů družstva právnických osob, převzatá ze zkušeností melioračních družstev a společných družstevních podniků, bude zřejmě výborně vyhovovat JZD i dalším členským podnikům zemědělské prvovýroby. Vždyť prostřednictvím nejvyššího zastupitelského orgánu — valné hromady, do níž každý člen vyšle stejný dohodnutý počet zástupců, budou moci přímo ovlivňovat zaměření a hospodaření společně vytvořeného integračního útvaru a pravidelně kontrolovat jeho činnost i výsledky. Otevřená zatím ale zůstávala otázka podílu na řízení u stálých pracovníků těchto kooperačních a integračních útvarů, kterou nyní zřejmě bude nutné řešit. Doporučoval bych proto, aby stanovy každého družstva právnických osob upravily, v jakém poměru budou zastoupeni v řídicím orgánu — tj. v představenstvu — vedle zástupců členských organizací i zástupci stálých pracovníků družstva.

9. Právní norma měla by nakonec počítat i s možností zájmového seskupování družstev právnických osob do vyšších družstevních svazů podle výrobního zaměření i územního rozložení. Svazům, pokud se vytvoří, by

měla být přiznána pravomoc vydávat pro členské organizace nezávazné vzory stanov (např. svaz melioračních družstev by vydával vzor stanov pro meliorační družstva).

(Březen 1969)

Zur rechtlichen Regelung der Kooperations- und Integrationsbeziehungen in unserer Landwirtschaft

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kooperations- und Integrationsbeziehungen entwickelten sich in der tschechoslowakischen Landwirtschaft zuerst im Rahmen des Sektors der landwirtschaftlichen Genossenschaften, in welchem die Gruppenform des Eigentums und die konsequente Interessiertheit am realisierten Einkommen die Bildung von Finanz- und anderen Reserven und ihre Benützung ausserhalb der Genossenschaft ermöglichten. Auf dem Gebiet des staatlichen Sektors der Landwirtschaft ermöglichte erst der Übergang zu ökonomischen Wirtschaftsleitungsformen einen ähnlichen Fortgang.

Im Einklang damit entwickelte sich auch die rechtliche Regelung der Fragen der Kooperation und Integration in der Landwirtschaft. In den Normen des landwirtschaftlichen Genossenschaftsrechts ist dies auf der Grundlage der Vorschriften über die Zusammenarbeit der Genossenschaften geschehen. Im Verlauf der vergangenen, ungefähr fünfzehn Jahre bildeten sich dabei bestimmte Vertragstypen, die die s. g. niederen Formen der Zusammenarbeit der Genossenschaften ermöglichten. Es handelte sich einerseits um den Vertrag über die Zusammenarbeit der Genossenschaft, andererseits um anspruchsvollere Organisationsverträge über Verbindungen, nach welchen Kooperationsvereinigungen der Genossenschaften ohne juristische Subjektivität gebildet wurden. Als höhere Form der Zusammenarbeit der Genossenschaften entstanden organisationsrechtliche Vereinigungen mit eigener juristischer Subjektivität-Meliorationsgenossenschaften und gemeinsame Genossenschaftsbetriebe. In beiden Fällen handelt es sich praktisch um gewisse Genossenschaften der Genossenschaften, resp. um Genossenschaften juristischer Personen.

Mit der Entfaltung der Prinzipien des neuen Leitungssystems kam es zur Formulierung der wirtschaftsrechtlichen Varianten der Vereinigung von Betrieben auf der Basis des staatlichen Unternehmens. Als Vertragstypen werden hier Verträge über andere Arten der Zusammenarbeit und der Vertrag über die Vereinigung formuliert.

Die in den Normen des landwirtschaftlichen Genossenschaftsrechts enthaltene Regelung der Zusammenarbeit, sowie auch die in den Normen des Wirtschaftsrechtes verankerte Regelung der Vereinigung von Betrieben ist vorläufig noch sehr unvollständig und ungenügend und entspricht nicht den Bedürfnissen der landwirtschaftlichen Praxis. In der Gegenwart stehen aber zwei schwerwiegende legislative Vorlagen in Vorbereitung, in welchen es auch zu einer neuen präziseren Gesamtregelung der erwähnten Fragen der Kooperation und Integration der Genossenschaften und Betriebe kommen soll.

Da das Gesetz über die sozialistischen Unternehmungen kurz vor seiner Annahme steht, legt der Autor am Schluss seines Artikels nur Vorschläge der lege ferenda einer Gesamtregelung der rechtlichen Kooperationsformen im vorbereiteten Gesetz über die landwirtschaftlichen Genossenschaften vor. Er empfiehlt, die bisherigen s. g. niederen Formen der Zusammenarbeit der Genossenschaften als Vertragsformen der Zusammenarbeit zu bezeichnen und erwägt wie die zwei wichtigsten, zu ihrer Unterstützung bestimmten Vertragstypen — d. h. der Vertrag über die Zusammenarbeit der Genossenschaften und der Vertrag über die Vereinigung (ohne juristische Subjektivität) formuliert werden sollten. Soweit es sich um die s. g. hö-

heren Formen der Zusammenarbeit handelt, schlägt der Autor vor, anstelle der bisherigen organisatorisch-rechtlichen Form der Meliorationsgenossenschaft und des gemeinsamen genossenschaftlichen Unternehmens im Gesetz ein Statut der Genossenschaft juristischer Personen zu verankern, wodurch es zu einer Vereinfachung und Vereinheitlichung der bisherigen Regelung kommen würde. Der Artikel behandelt in diesem Zusammenhang einige Teilfragen der vorgeschlagenen Regelung, die Haftung und materielle Verantwortung der Mitglieder u. s. w.